

95601563-5	13/10/2025	הארץ - תרבות וספרות	עמוד 3	1	25.17x18.5
נס - הוצאת ספריסריבונות בזעיר אנפין - מאת יפעת ויי - 25910					

מגן דוד מואר על הר הצופים :

מגן דוד מואר על הר הצופים

יפעת וייס כתבה מחקר ניסויי מרתק על תפישת הריבונות הישראלית כפי שהתגלמה בשליטתה על המובלעת של הר הצופים בין 1948 ל-1967

דמיטרי שומסקי

ריבונות בזעיר אנפין: מובלעת הר הצופים 1948-1967, מאת יפעת וייס, הוצאת מאגנס עמודים 369, 2025

מדעי הרוח אינם מדעים ניסויים אלא מדעים עיוניים, אולם ספרה של יפעת וייס "ריבונות בזעיר אנפין" הוא חיבור קרוב ביותר למחקר ניסויי. ספר זה מפעיל כעין מעברת מחקר ושמה ככותרת המשנה שלו, "מובלעת הר הצופים 1948-1967". זוהי מעברה לחקר דינמיקת ההתפשטות של הריבונות הישראלית מעבר לגבול הבינלאומי של מדינת ישראל, ותוצאות מחקר זה עשויות לסייע בדינו להבין טוב יותר את הפעילות ותפקודה של תפישת הריבונות המעשית הישראלית לאחר סיום פרק המעברה שבין קום המדינה למלחמת ששת הימים.

לכאורה, מובלעת הר הצופים בשנים 1948-1967 היתה בגדר חריג. היתה זו מובלעת מפורות בשטח הירדני תחת חסות האו"ם, המחולקת מבין פנים בין ירדן לישראל. אולם לאמיתו של דבר גם מדינת ישראל היא חריג בכמה מובנים. ישראל היא מדינה בהקמה מתמשכת, שתופשת את עצמה ובמידה רבה מתנהלת כתנועה לאומית יותר מאשר כמדינה ריבונית. מכאן דבקותה במושג "ציונות", שהוראתו תנועה לאומית, וכן הקושי האינהרנטי של השיח הישראלי להיפרד ממנו.

היטיב לנסח זאת פעם המשפטן והפילוסוף הפוליטי ראף וריק – הישראלים נאבקים על הריבונות במדינתם. אכן, מבחינת השיח הלאומי

הישראלי מדינת ישראל, כפי שנוסדה בתש"ח, מעולם לא נתפשה כסוף-הפסוק במימוש הפרויקט הלאומי, וזהו אפוא חריג: מדינה שהדימוי העצמי המקובל שלה בשיח הלאומי הלגיטימי הוא דימוי של פרויקט לאומי שטרם נשלם היא יישות אנו מלית משהו, בוודאי יישות הרחוקה מיעד הנרמול הלאומי-המדיני של העם היהודי שעליו הכריזה הציונות בראשיתה.

הסיבה העיקרית העומדת עד היום מאחורי תשוקת הריבונות הבלתי-כבושה של הלאומיות היהודית הישראלית נעוצה בפער טריטוריאלי בין הגבולות המוכרים של ישראל על-ידי הקהילה הבינלאומית לגבולותיה של המולדת הלאומית ההיסטורית. על-פניו אין מדובר כאן בחריג מורכב, אדרבה, יש גם יש בתולדות הלאומיות המודרנית דוגמאות חשובות של מקרים בהם מדינת לאום ממשיה קטנה, לעתים בהרבה, ממנה שנתפשה בויכרון הלאומי כמולדת ההיסטורית הקדומה. ווהלין ומוזר-גליציה, שטחי המריבה בין פולנים ואוקראינים שנחשבו לחלק בלתי-נפרד מ"פולין ההיסטורית" והן מ"אוקראינה ההיסטורית", תלוי את מי שואלים, כלולים היום באופן סופי במדינה האוקראינית, כל כמה שיכולים העניינים האלה להיות סופיים במזרח-אירופה; קניגסברג, העיר של עמנואל קאנט ובירת פרוסיה לשעבר, נקי ראת היום קלינינגרד ונמצאת בפרדציה הרוסית; והאתר הלאומי-היסטורי החשוב ביותר של ארמניה, הר ארט, נמצא היום בטורקיה.

אולם המקרה הישראלי של העדר חפיפה בין גבולות המדינה לגבולות המולדת (ומשמעותו המעשית של העדר זה) הוא בכל-זאת מקרה שונה וייחודי. המדינה הפוליטית לא זו בלבד שהשליטה עם אוכרן פולין המזרחית לאוקראינה אלא אף התפייסה עם אוקראינה. בגרמניה, למותר לציין, שום ממשלה שפויה אינה צפויה להעלות על הדעת להציג לפני ולדימיר פוטין את סוגיית החזרת פרוסיה המזרחית. אך לעומת דוגמאות אלה ואחרות לא רק שהשיח הלאומי-טריטוריאלי הישראלי מעולם לא השלים מבחינה אידיאולוגית עם מה שכינה דוד בן גוריון פעם "מדינה חלקית", אלא חשוב מכך, ישראל היתה (ועודנה) מסוגלת לממש

הלכה למעשה את מה שמכנה וייס ריבונות דה-פקטו מחוץ לגבולותיה הבינלאומיים המוכרים. כך בוודאי מאז 1967 ועד היום, אולם גם, כמו שמראה "ריבונות בזעיר אנפין" באורח משכנע, גם לפני-כן, בין 1948 ל-1967. כך, מציינת וייס, בתגובה להחלטת האו"ם 303, החלטה על יישום מעמד הקורפוס ספרטוס (שטח בינלאומי) בירושלים, בחר בן גוריון להפגין ריבונות ישראלית במערב העיר, שם היא נהנתה מחוקה בפועל, מתוך הבנתו הבסיסית כי "אנו יותר חזקים מ-39 מדינות שהצביעו בעד בינאום, מפני שאנחנו פה" (עמ' 301).

בהיבט זה גם במובלעת הר הצופים היתה לישראל יכולת להמיר חוקה בפועל, שממנה היא נהנתה, לריבונות דה-פקטו, והיא עשתה לשם כך, כמו שמראה וייס, כל שלא-לידה, קודם-כל באתרים שבבעלות יהודית, בנייני האוניברסיטה העברית, הספרייה הלאומית ובית החולים הרסה, אבל, באופנים שונים, גם בחלקים האחרים של המובלעת, בבית הקברות הבריטי לחללי מלחמת העולם הראשונה (רכוש של ועדת חבר העמים הבריטי לקברי מלחמה), בכפר עיסאווייה ובמתחם אוגוסטה ויקטוריה ששכן בחלק שבשליטה ירדנית והיה בבעלות הפרדציה הלותרנית העולמית.

זאת ועוד, המקרה הישראלי של פערם טריטוריאליים בין המולדת המיתית למדינת הלאום הריאלית ייחודי ושונה מהמקרים שהוזכרו לעיל לא רק בכך שהרחבת השליטה כאן מעבר לגבולות הריאליים היתה ועודנה אפשרית ומעשית אלא גם בעוצמת הממד התיאולוגי-פוליטי שהניע את שאיפות ההתפשטות ויישום הריבונות דה-פקטו. וייס מראה שבבואה לקיים את מופעי הריבונות שלה במובלעת הר הצופים ישראל, שלא במפ"ת, נמנעה אמנם משיח של זכויות היסטוריות הסעון תיאולוגית-פוליטית והקפידה על טיעונים פרוצדורליים וביטחוניים ענייניים. אולם לפחות במקרה אחד שמתאר הספר, מקרה מרתק וחשוב במיוחד לנוכח סמליות מועד התרחשותו, היסוד התיאולוגי בכל-זאת פרץ החוצה במלוא-כוחו.

באביב 1967, מגן דוד מואר שהתקנה ישראל כמבנה קבע במובלעת דלק כל ימות הפסח, ושב והורלק לקראת יום העצמאות. זה היה בבחינת

שיא של מפגני הריבונות הישראלים על הר הצופים שהתקיימו בתדירות הולכת וגוברת מאז 1958, שנת העשור הראשון לקום המדינה. מבחינת ירדן ומבחינת האו"ם, הריבון הפורמלי במוב"ל, מדובר היה בפרובוקציה אחת יותר מדי. זה אילץ את אוד בול, ראש המטה הכללי של ארגון הפיקוח על הפסקת האש מהאו"ם, לפנות ישירות למשה שרון, הממונה מטעם משרד החוץ הישראלי לוועדות שביתת הנשק, ולהביע את מחא"תו. ב-23.5.1967 הגיב שרון במכתב מלא פתוס: "מדובר... 'במסורת רציפה הקיימת למן הממלכה היהודית הראשונה בארץ הקודש תחת מלכי המ"קרא, של הדלקת משואות ממרום הר הצופים לציונם של מועדים ואירועים" (עמ' 271). לטענת שרון מנהג זה, שפסק לאחר חורבן הבית וחדל להתקיים מסוף המאה הראשונה לספירה, חודש עם הנחת אבן הפינה להקמת האוניברסיטה. שרון שב והדגיש את קדמוניות הנהגה, "סמל מקודש של בית ישראל מימי קדם", ודחה מכל וכל את התלונות הירדניות על פרובוקציה, "אנו מקווים... כי כל מי שצו"פה במגן דוד המואר על הר הצופים, יחוש רווקא את משמעותו האמיתית והבסיסית: כמבשר של יום של שלווה שבו יוכלו זקן ונער בישראל כאחד ליהנות מרוגע ועונג באווירה שלווה בלתי מופרעת" (שם). תכונתו המופלאה של המקף במושג הממוקף "תיאולוגי-פוליטי" טמונה בכך שלעתים הוא יכול לשמש כמקף מפריד ולעתים, תכופות יותר, כמקף מחבר. שרון, שביקש להרגיע את הרחות, בחר להפריד בין התיאולוגי והפוליטי ולהחזיר את השד לבקבוק ההיסטוריה תוך הרחקתו מפוליטיקת הריבונות האקטואלית. אך לא להרבה זמן. בין אם האמין שרון כמה שכתב ובין אם היתה זו היתממות תיאולוגית חסרת-תוס"ל, כעבור פחות משבועיים התיאולוגי פרץ באופן סופי וגלוי אל המרחב הריבונותי-פוליטי. תם עידן הריבונות בזעיר אנפין נפתח עידן חדש, עידן הריבונות החובקת דה-פקטו את הארץ כולה, מהנהר ועד הים, ומ-1967 ועד היום. את העידן הזה אי-אפשר להבין לאשורו בלי לעמוד על טיב עידן הריבונות בזעיר אנפין בשנים 1948-1967, והרי משום-כך הספר של יפעת וייס הוא ספר חובה.